

Bernard Mandeville,

**Mensen spreken niet om begrepen te worden.
(vertaling van *The Fable of the Bees, Part II*)**

(1729)

Het VOORWOORD.

Gelet op de veelvuldige protesten die vanuit verscheidene kringen tegen De fabel van de bijen¹ zijn gerezen, zelfs nadat ik de Rechtvaardiging² ervan had gepubliceerd, zullen velen van mijn lezers verbaasd zijn om te zien dat ik met een tweede deel uitkom vóórdat ik nadere aandacht heb besteed aan wat tegen het eerste deel is aangevoerd. Alles wat wordt gepubliceerd, wordt, wat ik vanzelfsprekend vind, onderworpen aan het oordeel van iedereen die het leest. Maar het is erg onredelijk dat auteurs niet met hun critici op gelijke voet zouden mogen staan. Nu de behandeling die ik heb gekregen en de vrijheden die sommige heren zich tegen mij hebben veroorloofd, welbekend zijn, moet het publiek er tot nu toe van overtuigd zijn dat ik op het punt van beleefdheid niets aan mijn tegenstanders verschuldigd ben. En als degenen die, zonder mijn toestemming te vragen, het op zich hebben genomen mij de les te lezen en te berispen, een ontwijfelbaar recht hadden af te keuren wat zij gepast vonden en van mij te zeggen wat hun behaagde, dan behoor ik een gelijk voorrecht te hebben om hun afkeuringen te onderzoeken, en op mijn beurt, zonder hen te raadplegen, te beoordelen of zij de moeite van beantwoorden waard zijn of niet. Het publiek moet tussen ons als scheidsrechter optreden. Door het aanhangsel dat vanaf de derde editie aan het eerste deel³ is toegevoegd, is het duidelijk dat het verre van mij is om de argumenten of de beschimpingen tegen mij in de doofpot te stoppen. En om de lezer niet onwetend te laten van wat er van beide nog over is, heb ik er ooit eens aan gedacht om deze gelegenheid aan te grijpen om hem een lijst aan te bieden van de tegenstanders die in druk tegen mij zijn verschenen, maar omdat zij nergens zo aanzienlijk in zijn als in hun aantal, was ik bang dat dit als pralerij zou zijn overgekomen, tenzij ik ze allen had beantwoord, wat ik nooit zal proberen. De reden voor mijn halsstarrige zwijgen is daarom al die tijd geweest, dat ik tot nu toe niet ben beschuldigd van iets dat crimineel of immoreel is waarop iedereen met een redelijk verstand geen bijzonder goed antwoord had kunnen geven, gebaseerd op een of ander gedeelte van óf de Rechtvaardiging óf het boek zelf. Ik heb echter een verdediging⁴ van De fabel van de bijen geschreven, en had deze bijna twee jaar bij me, waarin ik alle bezwaren heb vastgelegd die daartegen redelijkerwijs konden worden gemaakt met betrekking tot het daarin vervatte uitgangspunt en de schade voor anderen, en ik heb getracht deze op te lossen. Want dit is het enige waarover ik ooit enige bezorgdheid had. Ervan bewust dat ik zonder kwade opzet heb geschreven, zou het me spijten gebukt te gaan onder de aantijging daarvan. Maar wat de goedheid of slechtheid van het werk zelf betreft, de gedachte daaraan was nooit mijn zorg. En daarom zijn die critici die iets aan te merken hebben op mijn slechte manier van redeneren en van het boek zeggen dat het slecht is geschreven, dat er niets nieuws in staat, dat het een onsamenvangende troep is, dat de taal barbaars is, de humor plat en de stijl pover en beklagenswaardig, die critici, zeg ik, zijn wat mij betreft volstrekt vrij te

zeggen wat ze willen. In het algemeen geloof ik dat ze gelijk hebben. Maar als ze dit niet hebben, dan zal ik mijzelf nooit moeite geven hen tegen te spreken. Want ik denk dat een auteur nooit dwazer bezig is dan wanneer hij zijn eigen bekwaamheden rechtvaardigt. Aangezien ik het voor mijn vermaak schreef, heb ik mijn doel bereikt. Als degenen die het lezen niet hun doel hebben bereikt, dan spijt me dit, ook al acht ik mezelf helemaal niet verantwoordelijk voor de teleurstelling. Het is niet geschreven op basis van intekening en ook heb ik nooit ergens gegarandeerd wat het nut of de goedheid ervan zou zijn. Integendeel, in het voorwoord zelf heb ik het een onaanzienlijk niemendalletje genoemd en inmiddels heb ik publiekelijk erkend dat het een rapsodie was.⁵ Als mensen boeken willen kopen zonder erin te kijken of te weten wat ze zijn, dan zie ik niet in, als ze niet aan de verwachting voldoen, wie zij dit anders kwalijk moeten nemen dan zichzelf. Bovendien is het niets nieuws voor mensen om een afkeer van boeken te krijgen nadat ze deze hebben gekocht. Dit gebeurt soms zelfs wanneer vooraanstaande figuren hen er van tevoren zeer krachtig van hadden verzekerd dat zij er blij mee zouden zijn.

Een aanzienlijk deel van de door mij genoemde verdediging is door verscheidene vrienden gelezen die er nu al enige tijd op zitten te wachten. Ik heb niet gewacht op typen⁶ en ook niet op papier, en toch heb ik verscheidene redenen waarom ik haar nog niet publiceert. Welke dat zijn houd ik, aangezien ik niemand terzake geld heb afgetrosgeld of enige belofte heb gedaan, met uw welnemen voor mezelf. De meesten van mijn tegenstanders zullen, als zij verschijnt, haar snel genoeg vinden en niemand heeft van het uitstel te lijden, behalve ikzelf.

Sinds ik voor het eerst werd aangevallen, is het voor mij lange tijd een zaak van verwondering en onthutsing geweest om erachter te komen waarom en hoe mensen konden bedenken dat ik geschreven had met een bedoeling om de natie te bederven en elke manier van ondeugd te bevorderen. En het duurde een hele tijd voordat ik de beschuldiging uit niets anders kon afleiden dan uit opzettelijke dwaling en voorbedachte kwaadwilligheid. Maar sinds ik heb gelezen dat mensen serieus de toename van schurken en diefstallen kunnen gaan vrezen door de veelvuldige voorstellingen van de Beggar's Opera⁷, ben ik ervan overtuigd geraakt dat er werkelijk zulke stomkoppen in de wereld zijn die zich inbeelden dat ondeugden worden aangemoedigd wanneer zij ze over het voetlicht gebracht zien. Aan dezelfde perversiteit in het oordeelsvermogen moet het te wijten zijn, dat sommigen van mijn tegenstanders⁸ zeer verbolgen over mij waren omdat ik in de Rechtvaardiging had erkend, dat ik tot dusver niet in staat was geweest om mijn ijdelheid zo goed te overwinnen als ik had kunnen wensen. Door hun afkeuring is duidelijk dat zij moeten hebben aangenomen dat klagen over een zwakheid hetzelfde is als erover opscheppen. Maar als deze boze heren minder verblind waren geweest door hun hartstocht of beter hadden gekeken, dan zouden ze, tenzij zij te zeer waren ingenomen met hun trots, gemakkelijk hebben opgemerkt dat zij niets anders nodig hadden dan eerlijkheid om dezelfde bekentenis op te biechten. Wie over zijn ijdelheid pocht en tegelijkertijd zijn arrogantie laat zien, is onvergeeflijk. Maar als we een mens over een kwaal horen klagen en over zijn gebrek aan kracht om deze helemaal te genezen, terwijl hij geen symptomen laat blijken die we hem terecht zouden kunnen verwijten, dan is het zo verre van ons om beledigd te zijn, dat we blij zijn met de scherpzinnigheid en zijn openheid toejuichen. En wanneer een dergelijke auteur zich tegenover zijn lezers geen grotere vrijheden permitteert dan wat bij dezelfde manier van

schrijven gebruikelijk is en erkent dat datgene waarover anderen duizenden leugens vertellen, het resultaat is van ijdelheid, dan is zijn bekentenis een compliment en de openhartigheid ervan behoort alleen maar te worden gezien als een beleefdheid aan het publiek, een tegemoetkomendheid die hij niet verplicht was uit te voeren. Ondeugd bestaat niet uit het voelen van hartstochten of het beïnvloed worden door de zwakheden van de natuur, maar uit het toegeven aan en gehoorzamen van hun roep, in weerwil van de stem van de rede. Wie grote eerbied betuigt aan zijn lezers en zich eerbiedig aan hun oordeel onderwerpt, en hun tegelijkertijd vertelt dat hij helemaal vrij is van trots, wie dit doet, zeg ik, verpest het compliment terwijl hij bezig is dit te maken. Want het is meer dan opscheppen, doordat het hem niets kost. Personen met smaak en minimale fijngevoeligheid kunnen maar weinig worden geraakt door de bescheidenheid van iemand van wie ze zeker zijn dat hij innerlijk geheel vrij is van trots. De afwezigheid van het één zorgt ervoor dat de deugd van het ander ophoudt. De verdienste ervan is niet groter dan die van kuisheid bij een eunuch of van nederigheid bij een bedelaar. Wat voor glorie zou het voor de nagedachtenis van Cato⁹ zijn dat hij weigerde het water aan te raken dat hem werd gebracht, als niet werd verondersteld dat hij erg veel dorst had toen hij dit deed?

De lezer zal merken dat ik in dit tweede deel getracht heb verscheidene dingen toe te lichten en te verklaren die in het eerste deel onduidelijk waren en slechts aangeduid. Terwijl ik deze opzet aan het maken was, vond ik enerzijds dat, wat mijzelf betreft, de dialoogvorm de gemakkelijkste weg zou zijn om dit uit te voeren. Maar anderzijds wist ik dat deze als de oneerlijkste manier geldt om meningen te bespreken en strijdpunten te manipuleren. Als partijdige mensen zin hebben om een tegenstander te vernietigen en met weinig moeite over hem te triomferen, dan is het al lang een veelvuldige praktijk om hem met dialogen aan te vallen, waarin de kampioen, die de strijd moet verliezen, in het allereerste begin van de schermutseling verschijnt om het slachtoffer te zijn dat moet worden opgeofferd en die zelden een beter figuur slaat dan de hanen op vette dinsdag, die de klappen krijgen maar er geen teruggeven en die er duidelijk zijn neergezet met het doel gevloerd te worden.¹⁰ Dat dit tegen dialogen ingebracht kan worden, is zeker waar.¹¹ Maar het is even waar dat er geen andere manier van schrijven is waarmee een grotere reputatie is verkregen. Degenen die alle anderen erin hebben overtroffen, waren de twee beroemdste auteurs van de hele Oudheid, Plato en Cicero. De één schreef bijna al zijn filosofische werk in dialogen en de ander heeft ons niets anders nagelaten. Het is daarom duidelijk dat de fout van degenen die niet succesvol waren met dialogen, aan de beheersing lag en niet aan de manier van schrijven en dat alleen het slechte gebruik ervan de dialoog ooit in diskrediet heeft kunnen brengen. De reden waarom Plato de voorkeur gaf aan dialogen boven een andere manier van schrijven, was, dat de dingen er zo uit konden zien alsof zij veeleer geacteerd werden dan verteld. Hetzelfde werd naderhand door Cicero gezegd in dezelfde bewoordingen, in zijn eigen taal vertaald.¹² Het grootste bezwaar dat er in werkelijkheid tegen bestaat, is de moeilijkheid om ze goed te schrijven. De voornaamste van Plato's gesprekspartners was altijd zijn meester Socrates, die zijn karakter overal met grote waardigheid handhaaft, maar het zou onmogelijk zijn geweest een dergelijke buitengewone persoon over zoveel onverwachte gebeurtenissen te laten spreken, als Plato niet een even groot man was geweest als Socrates.

Cicero, die niets anders nastreefde dan Plato te imiteren, presenteerde in zijn dialogen aan zijn tijdgenoten enkelen van de voornaamste mensen van Rome van wie bekend was dat ze verschillende meningen hadden. Hij liet ze elk zijn eigen gevoelens handhaven en verdedigen, even fervent en op een even levendige manier als zij dit mogelijk zelf hadden kunnen doen. En bij het lezen van zijn dialogen kan iemand zich gemakkelijk verbeelden dat hij in het gezelschap is van verscheidene geleerde mensen met verschillende voorkeuren en disciplines. Maar om dit te kunnen doen moet iemand Cicero's talent hebben. Lucianus¹³ en verscheidene anderen bij de Ouden kozen als hun sprekers ook personen van wie het karakter bekend was. Dat dit de lezer meer interesseert en boeit dan vreemde namen, is onbetwistbaar. Maar wanneer de personages niet aan dat karakter voldoen, dan blijkt duidelijk dat de auteur op zich nam wat hij niet kon uitvoeren. Om dit ongerief te vermijden, hebben bij de Modernen de meeste schrijvers van dialogen gebruik gemaakt van fictieve namen die zij zelf hebben uitgevonden of van anderen hebben geleend. In het algemeen gesproken zijn het oordeelkundige samenstellingen uit het Grieks die in het kort de denkbeeldige personen karakteriseren waaraan deze namen zijn gegeven, en zij duiden óf de partij aan waarvoor zij hebben gekozen óf datgene waarvan ze houden of wat ze haten. Maar van al die gelukkige samenstellingen is er niet één die voor zo vele auteurs met verschillende zienswijzen en voorkeuren even aantrekkelijk is gebleken als Philaletes¹⁴: een duidelijk bewijs van de grote waardering die de mensheid in het algemeen voor waarheid heeft. Er is de laatste tweehonderd jaar geen pennenstrijd van belang geweest waarin beide partijen niet op een of ander ogenblik gebruik hebben gemaakt van deze triomfantelijke kampioen, die tot dusver, aan welke zijde hij ook gevochten heeft, net als Drydens Almanzor¹⁵, de veroveraar is geweest en onveranderlijk een totale overwinning heeft behaald. Maar aangezien in dit geval de afloop van de strijd altijd bekend moet zijn zodra de strijders een naam hebben gekregen en voordat er een klap is uitgedeeld en niet alle mensen een even vreedzame aard hebben, hebben vele lezers geklaagd dat zij niet voldoende pret voor hun geld hadden gehad en dat het weten van zo veel van te voren, hun hele vermaak had bedorven. Doordat deze stemming nu enige tijd heerst, zijn de auteurs minder bekommerd geworden over de namen van de personen die zij introduceren. Deze zorgeloze manier, die mij even redelijk lijkt als elke andere, heb ik gevolgd en ik heb met de namen die ik aan mijn gesprekspartners heb gegeven, geen andere bedoeling gehad dan om ze van elkaar te onderscheiden, zonder de minste aandacht voor de afleiding van de woorden of iets dat verband houdt met hun etymologie. Voor zover ik weet, is de hele zorg die ik eraan heb besteed, dat de uitspraak ervan niet lastig is en de klanken niet onaangenaam zijn.

Maar al zijn de namen die ik heb gekozen gefingeerd en de omstandigheden van de personen fictief, de karakters zelf zijn echt en zo getrouw mogelijk naar de natuur gekopieerd. Ik heb critici gekend die aanmerkingen maken op toneelschrijvers die korte typering verbinden aan de namen die zij geven aan de personen van het drama, waarbij zij beweerden dat wat de acteurs ook moeten voorstellen, zij geen hulpje nodig hebben en wijs genoeg zijn om er zelf achter te komen. Maar ik heb het nooit met deze vermaning eens kunnen zijn. Het is plezierig, vind ik, om je gezelschap te kennen en als ik een aanzienlijke tijd met mensen moet omgaan, dan wens ik goed met hen bekend te zijn en hoe eerder des te beter. Het is om deze reden dat ik het juist vond de lezer enige rekenschap te geven van de personen die hem moeten onderhouden. Aangezien van hen

wordt verondersteld dat het mensen van standing zijn, laat ik vóórdat ik bij de details kom, er met permissie enkele dingen aan voorafgaan betreffende de beau monde in het algemeen, waaraan ook al kennen misschien de meeste mensen deze, niet iedereen altijd aandacht schenkt. Onder het chique gedeelte van de mensheid door de hele christenheid heen zijn er in alle landen personen die, hoewel zij een terechte afschuw voor atheïsme en openlijke ongelovigheid voelen, toch erg weinig godsvrucht hebben en wanneer hun leven nader wordt bekeken en hun gevoelens onderzocht, nauwelijks halve gelovigen zijn. Waarop bij een verfijnde opvoeding hoofdzakelijk wordt gemikt, is het bewerkstelligen van zo veel gemak en genoegten op aarde als zij maar kan verschaffen. Daarom worden de mensen eerst onderwezen in alle verschillende vaardigheden om hun gedrag voor anderen aangenaam te maken, met de minste verstoring voor henzelf. Ten tweede worden zij doordrenkt van de kennis van alle elegante geneugten van het leven en ook van de lessen van menselijke prudentie om pijn en moeilijkheden te vermijden, teneinde met zo min mogelijk tegenkanting zo veel mogelijk van de wereld te genieten. Terwijl de mensen aldus hun eigen particuliere belang leren behartigen door elkaar te helpen om de genoegten van het leven in het algemeen te bevorderen en te vergroten, ontdekken ze door ervaring dat om die doelen te bereiken, alles uit de omgang moet worden verbannen wat de geringste neiging kan hebben het anderen ongemakkelijk te maken. En mensen verwijten maken over hun fouten of onvolmaaktheden, verzuimen of omissies, of hen herinneren aan hun plicht, zijn taken die niemand op zich mag nemen behalve de ouders of erkende meesters en privé-leraren, maar ook zij niet ten overstaan van gezelschap. Maar anderen over wie we geen gezag hebben, berispen en wagen te beleren, geldt als slechte manieren, zelfs als het om een geestelijke gaat buiten zijn kansel. Ook hij moet dan niet meesterachtig spreken of ooit dingen noemen die melancholisch of ellendig zijn, als hij zou willen doorgaan voor een beleefde predikant. Maar wat we ons ook in de kerk verwaardigen te horen, wanneer we weer buiten staan, wordt er onder de beau monde onder geen enkele voorwaarde gesproken over de zekerheid van een toekomstige staat, noch de noodzakelijkheid van berouw, noch iets anders dat verband houdt met de essentiële punten van het christendom. Het onderwerp is niet amusant. Bovendien wordt iedereen geacht die dingen te weten en er dienovereenkomstig rekening mee te houden, ja, het is ongepast iets anders te denken. Het fatsoen bij de elite is de voornaamste zo niet de enige regel waarnaar alle modieuze mensen leven, en niet weinigen van hen gaan naar de kerk en ontvangen het sacrament wegens hetzelfde beginsel dat hen verplicht om bij elkaar bezoek af te leggen en nu en dan een feest te geven. Maar aangezien het de grootste zorg van de beau monde is om aangenaam te zijn en welopgevoed te lijken, besteden de meesten van hen er bijzondere zorg aan, en velen tegen hun geweten in, om met niet meer godsvrucht belast te zijn dan dat het modieus is om te hebben, uit angst om een huichelaar of een dweper te worden gevonden.

Deugd is echter een erg modieus woord en sommigen van degenen die het meest op luxe zijn gesteld, zijn uiterst dol op de beminnelijke klank, ook al bedoelen zij er niets anders mee dan een grote verering voor alles wat hoofs of verheven is en een dito afkeer van alles wat vulgair en ongepast is. Zij schijnen zich voor te stellen dat zij voornamelijk bestaat uit een strikte naleving van de regels van beleefdheid en alle wetten van eer die enige betrekking hebben met het respect dat aan henzelf verschuldigd is. Het is het bestaan van deze deugd dat vaak met erg veel vertoon van woorden wordt verdedigd en

voor de eeuwigheid waarvan heel veel kampioenen klaar staan om de wapens op te nemen. Terwijl de volgelingen ervan zichzelf geen genoeg ontzeggen, kunnen zij er modieus of in het geheim van genieten, en in plaats van het hart te offeren aan de liefde voor de echte deugd, hoeven zij, voor de voldoening die zij ontvangen door beschaafd te lijken, er slechts mee te volstaan om zich te verwaardigen afstand te doen van de uiterlijke wanstaltigheid van de ondeugd. Het wordt voor mensen belachelijk geacht om zichzelf geweld aan te doen of om te beweren dat deugd zelfverloochening vereist. Alle hoffilosofen zijn het erover eens dat er niets aantrekkelijk of begeerlijk kan zijn dat tuchtigend of onbehaaglijk is. Een geciviliseerd gedrag te midden van de schonen in het openbaar en een houding die in woorden en handelingen geen aanstoot geeft, is de hele kuisheid die de goedgemanierde wereld verlangt bij de mensen. Welke vrijheden een mens zichzelf privé ook toestaat, zijn reputatie zal er nooit onder lijden zolang hij zijn vrijages verbergt voor al diegenen die niet ongemanierd nieuwsgierig zijn en hij ervoor zorgt dat niets crimineels tegen hem bewezen kan worden. Si non castè, saltem cautè¹⁶ is een grondregel die voldoende aangeeft wat iedereen verwacht. En hoewel van losbandigheid wordt erkend dat het een zonde is, is het er nooit schuldig aan geweest zijn toch een reputatie waarvan de meeste alleenstaande mannen onder de dertig niet erg weg zijn, zelfs bij zedige vrouwen.

Aangezien de wereld, bij wijze van compliment aan zichzelf, overal werkelijk deugdzaam wenst te worden geacht, zijn onverholen ondeugden en alle inbreuken die volgens haar zijn begaan, gruwelijk en onvergeeflijk. Het zien van een dronken man op de openbare weg of in de middag bij een serieuze vergadering, is schokkend omdat het een overtreding is van de fatsoensregels en duidelijk blijkt geeft van een gebrek aan respect en verzuim van de plicht, waarvan verondersteld wordt dat iedereen ze aan de gemeenschap verschuldigd zijn. Mensen die zich in armere omstandigheden bevinden, kunnen ook bekritiseerd worden omdat zij aan drinken meer tijd of geld besteden dan zij zich kunnen veroorloven. Maar wanneer deze en alle andere wereldlijke overwegingen niet ter discussie staan, wordt dronkenschap zelf, die een zonde is, een belediging van de hemel, zelden afgekeurd. En geen gefortuneerde man heeft enige aarzeling om toe te geven dat hij op een zodanig tijdstip in een zodanig gezelschap was, waarin zij erg stevig dronken. Waar niets wordt begaan dat beestachtig of anderszins buitensporig is, beschouwen genootschappen die bijeenkomen met het doel te drinken en vrolijk te zijn, hun manier van tijdverdrijf als even onschuldig als elke andere manier, hoewel zij de meeste dagen van het jaar vijf of zes uur van de vierentwintig aan die verstrooiing besteden. Geen man had ooit de reputatie een goede metgezel te zijn die nooit buitenmate dronk. En als iemands gestel zo sterk is of als hijzelf zo voorzichtig is dat de dosis die hij de avond tevoren neemt, hem de volgende dag nooit ontregelt, dan is het ergste dat er van hem zal worden gezegd dat hij met mate van zijn fles houdt, ook al maakt hij voortdurend elke avond van drinken zijn hobby en gaat hij bijna nooit helemaal nuchter naar bed.

Hebzucht wordt weliswaar algemeen verafschuwd, maar aangezien mensen daaraan even schuldig kunnen zijn door geld bij elkaar te schrapen als door het op te potten, moeten alle lage, gemene en onredelijke manieren om rijkdom te vergaren in dezelfde mate worden veroordeeld en verworpen als de lage, verachtelijke en vrekkige manieren om het te sparen. Maar de wereld is toegeeflijker. Niemand wordt van hebzucht beschuldigd die zich aan de beau monde aanpast en in alle opzichten in pracht leeft, ook al zou hij

steeds de pachten van zijn landgoed aan het verhogen zijn en zou hij zijn pachters onder hem nauwelijks laten rondkomen, ook al zou hij zichzelf door woeker verrijken en door afpersing alle mogelijke barbaarse voordelen behalen uit de noden van anderen, ook al zou hijzelf een slechte betaalmeeester zijn en een genadeloze schuldeiser voor de ongelukkigen. Het is allemaal hetzelfde, niemand wordt begerig geacht die gastvrij onthaalt en aan zijn gezin zal toestaan wat voor een persoon in zijn stand modieus is. Hoe vaak zien we mensen met zeer grote vermogens redeloos verlangen naar grotere rijkdom! Wat een gulzigheid leggen sommige mensen aan de dag door de faciliteiten van hun ambt uit te breiden! Hoe verlagen mensen zichzelf schandelijk voor winstgevende betrekkingen! Met wat voor slaafse bejegening, wat voor laaghartige rekesten en eerloze kruiperijen worden begunstigers benaderd voor financiële tegemoetkomingen door mensen die zichzelf zonder hen hadden kunnen onderhouden! Toch zijn deze dingen geen schande voor de mensen en ze worden hun nooit verweten, behalve door hun vijanden of degenen die hen benijden, en misschien de ontevredenen en de armen. Integendeel, de meeste welgemanierde mensen die zelf in overvloed leven, zullen hen prijzen voor hun ijver en activiteit en van hen zeggen dat zij op het eigenbelang letten, dat zij nijvere mensen zijn voor hun gezinnen en dat zij weten hoe, en geschikt zijn om, in de wereld te leven.

Maar voor de praktijk van christelijkheid zijn deze vriendelijke interpretaties niet schadelijker dan de hoge dunk die mensen bij een listige opvoeding wordt geleerd om van hun soort te hebben, voor het geloof van haar leer is, als hiervan geen juist gebruik wordt gemaakt. Dat de grote superioriteit die we over alle andere ons bekende schepselen hebben, wordt gevormd door ons rationele vermogen, is zeer waar. Maar het is even waar dat hoe meer ons wordt geleerd onszelf te bewonderen, des te meer onze trots toeneemt en des te grotere nadruk we leggen op de sufficiëntie van onze rede. Want zoals de ervaring ons leert dat hoe groter en hoe weergalozer de waardering is die mensen voor hun eigen waarde hebben, zij gewoonlijk des te minder in staat zijn zonder verontwaardiging beledigingen te verdragen, zo zien we op dezelfde manier dat hoe verhevener de ideeën zijn die mensen voor hun betere deel, hun vermogen om te redeneren, koesteren, zij des terughoudender en afkeriger zijn om hun instemming te geven aan iets dat hierover schimpt of dit tegenspreekt. En een mens iets vragen te erkennen dat hij niet kan bevatten, noemt de trotse redeneerder een belediging voor het menselijke verstand. Maar aangezien gemak en genoeg het hoofddoel van de beau monde zijn en beleefdheid onafscheidbaar is van hun gedrag, of zij gelovigen zijn of niet, maken welopgevoede mensen nooit ruzie met de godsdienst waarin ze zijn grootgebracht. Zij voldoen zonder mopperen aan elke vormelijkheid in de goddelijke aanbidding waaraan zij gewend zijn en discussiëren nooit met je over het Oude of het Nieuwe Testament, als jij je er op jouw beurt van onthoudt om grote nadruk op geloof en mysteries te leggen en hen toestaat om een allegorische of enige andere figuratieve betekenis te geven aan de geschiedenis van de schepping en aan al het andere dat zij niet kunnen begrijpen of verklaren door middel van het licht van de natuur.

Het is verre van mij te geloven dat onder de chique mensen er in alle christelijke landen niet vele personen zijn met een striktere deugd en grotere oprechtheid in de godsdienst dan ik hier heb beschreven. Maar dat een aanzienlijk deel van de mensheid een grote gelijkenis vertoont met het beeld dat ik heb geschetst, daarvoor doe ik een beroep op

elke verstandige en onbevooroordeelde lezer. Horatio, Cleomenes en Fulvia zijn de namen die ik aan mijn gesprekspartners heb gegeven. De eerste vertegenwoordigt één van de modieuze mensen over wie ik heb gesproken, maar wel van de betere soort ervan wat de moraliteit betreft, hoewel hij een groter wantrouwen schijnt te hebben ten aanzien van de oprechtheid van geestelijken dan dat hij dat heeft ten opzichte van enige andere professie, wat wordt uitgedrukt in dat afgezaagde en misleidende alsmede valse en beledigende gezegde, dat priesters van alle godsdiensten hetzelfde zijn.¹⁷ Wat zijn studie betreft, gaat hij er voor door redelijk bedreven te zijn in de klassieken en meer te hebben gelezen dan gewoon is voor mensen van standing die erfgenaam zijn van grote vermogens. Hij is een man van strikte eer en van rechtvaardigheid en menselijkheid, eerder gul dan hebzuchtig en totaal belangeloos wat zijn principes betreft. Hij is in het buitenland geweest, heeft de wereld gezien en bezit, naar wordt aangenomen, het merendeel van de bekwaamheden die een man gewoonlijk de reputatie bezorgen een hele heer te zijn.

Cleomenes was net zo iemand, maar was flink tot inkeer gekomen. Was hij vroeger alleen voor zijn plezier in de anatomie en verscheidene onderdelen van de natuurkunde gedoken, sinds hij thuis was gekomen van zijn reizen had hij zich zeer vlijtig verdiept in de menselijke natuur en de kennis over zichzelf. Verondersteld wordt dat hij terwijl hij op die manier het grootste deel van zijn vrije tijd besteedde, op De fabel van de bijen stuitte en dat hij door een juist gebruik te maken van wat hij las, datgene wat hijzelf voelde, innerlijk, en wat hij in de wereld had gezien, vergeleek met het gevoel dat in dat boek was uiteengezet, en hij vond de onoprechtheid van de mensen helemaal even universeel als het daarin was weergegeven. Hij had geen waardering voor de verweren en verontschuldigungen die gewoonlijk worden gemaakt om de echte verlangens van het hart toe te bedekken en hij koesterde altijd argwaan over de oprechtheid van mensen van wie hij zag dat ze dol op de wereld waren en met gretigheid naar rijkdom en macht aan het graaien waren, wanneer zij deden alsof het grote doel van hun werken was om de gelegenheid te hebben om goed te doen voor anderen op aarde en zelf dankbaarder te worden ten opzichte van de hemel; vooral als zij aangepast waren aan de beau monde en behagen schenen te vinden in een stijlvolle manier van leven. Hij had dezelfde achterdocht jegens alle verstandige mensen die terwijl ze het evangelie hadden gelezen en overdacht, de mogelijkheid verdedigden dat personen met al hun kracht wereldse glorie zouden kunnen najagen en tegelijkertijd een goede christen zouden kunnen zijn. Cleomenes zelf geloofde dat de bijbel het woord van God was, zonder enig voorbehoud, en was geheel en al overtuigd van de mysterieuze en de historische waarheden die erin zijn vervat. Maar daar hij niet alleen volledig overtuigd was van de waarheidsgetrouwheid van de christelijke godsdienst maar ook van de strengheid van zijn geboden, viel hij zijn hartstochten met kracht aan, maar aarzelde nooit zijn eigen gebrek aan macht om ze te beteugelen of de hevige oppositie die hij van binnenuit voelde, toe te geven. Vaak klaagde hij er daarbij over dat de obstakels die hij ondervond door vlees en bloed, onoverkomelijk waren. Daar hij bijzonder goed de moeilijkheid begreep van de opdracht die in het evangelie wordt verlangd, verzette hij zich altijd tegen die gemakkelijke casuïsten die haar voor hun eigen doeleinden trachtten te verminderen en te verzachten, en hij verdedigde luid dat 's mensen dankbaarheid aan de hemel een onaanvaardbare offergave was zolang zij ermee doorgingen om in gemak en luxe te leven en overduidelijk verlangden naar hun aandeel in de pracht en ijdelheid van deze wereld.

Juist in de beleefdheid van de omgang, de zelfgenoegzaamheid waarmee chique mensen voortdurend elkaars zwakheden vergoelijken, en in bijna elk onderdeel van het gedrag van een gentleman, vond hij, zat tussen de uiterlijke verschijnselen en wat innerlijk gevoeld werd een discrepantie, die botste met oprechtheid en gemeendheid. Cleomenes was van mening dat van alle religieuze deugden niets schaarser was, of moeilijker te verwerven, dan de christelijke nederigheid en dat er niets zo doeltreffend was om de mogelijkheid te vernietigen om deze nederigheid ooit te bereiken als datgene wat de opvoeding tot gentleman wordt genoemd, en dat hoe handiger mensen op deze manier werden in het verbergen van uiterlijke tekenen en elk symptoom van trots, zij er innerlijk des te meer door werden geknecht. Hij onderzocht zorgvuldig de gelukzaligheid die voortspruit uit de bijval van anderen en het onzichtbare loon dat mensen met verstand en oordeelkundige fantasie voor hun werken kregen, en wat de eigenlijke oorzaak was die deze etherische beloningen voor stervelingen zo verrukkelijk maakte. Hij had vaak de gelaatsuitdrukkingen en het gedrag van mensen geobserveerd en zorgvuldig gadeslagen wanneer iets van hen werd bewonderd of geprezen, zoals de keuze van hun meubilair, de verfijndheid van hun feestmalen, de elegantie van hun equipages, hun kleding, hun verstrooiingen of de voortreffelijke smaak die in hun gebouwen werd tentoongespreid.

Cleomenes leek menslievend en nam de zedelijke beginselen zeer nauw, maar toch klaagde hij er vaak over dat hij niet één christelijke deugd bezat en vond dat er iets schortte aan zijn eigen daden, die alle verschijnselen van goedheid hadden, omdat hij zich ervan bewust was, zei hij, dat ze werden verricht op basis van een verkeerd principe. De effecten van zijn opvoeding en zijn afkeer van een slechte naam waren altijd sterk genoeg geweest om hem van verdorvenheid te weerhouden. Maar dit schreef hij toe aan zijn ijdelheid die, zo klaagde hij, zo volledig in het bezit van zijn hart was, dat hij geen bevrediging van enige begeerte kende waarvan hij haar kon uitsluiten. Terwijl hij altijd een man van onberispelijk gedrag was geweest, had de oprechtheid van zijn geloof ogenschijnlijk geen zichtbare wijziging in zijn optreden gebracht. Maar privé hield hij nooit op zichzelf te onderzoeken. Aangezien geen mens minder geneigd was tot geestdrift dan hijzelf, was zijn leven erg gelijkmatig. En aangezien hij nooit aanspraak maakte op grote vluchten van toewijding, maakte hij zich nooit schuldig aan afschuwelijke ergernissen. Hij had een sterke afkeer van alle soorten rigoristen. En als hij mensen ruzie zag maken over formules van geloofsbelijdenissen en de interpretatie van duistere passages en tegelijk van anderen de striktste volgzaamheid eisten aan hun eigen mening in discutabele zaken, wekte het zijn verontwaardiging op om te zien dat veruit de meesten van hen menslievendheid ontberen en velen van hen schandalig tekortschieten in de duidelijkste en noodzakelijkste plichten. Hij gaf zich bijzondere moeite om de menselijke natuur te onderzoeken en liet geen steen op de andere om de trots en de hypocrisie ervan te ontdekken en onder zijn vrienden de listen van de één en de buitensporige macht van de ander uiteen te zetten. Hij was er zeker van dat de voldoening die uit wereldse genietingen ontstaat, iets was dat van dankbaarheid verschilt en vreemd is aan godsdienst. En hij voelde duidelijk dat dit, aangezien het van binnenuit voortkwam, het middelpunt in hemzelf had. De echte bekoring van het leven, zei hij, ging gepaard met een verheffing van de geest die onverbrekelijk met zijn bestaan leek te zijn. Welk principe daarvan de oorzaak ook was, hij was er voor zichzelf van overtuigd dat het offer van het hart dat het evangelie eist, de complete uitroeiing van dat beginsel

betekent. Daarbij bekende hij tegelijkertijd dat deze voldoening die hij bij zichzelf vond, deze verheffing van de geest, zijn voornaamste genoegen veroorzaakte en dat wat alle gerieflijkheden van het leven betreft, zij het overgrote deel van het genot bepaalde. Cleomenes gaf vaak met smart zijn angst toe dat zolang hij leefde, zijn gehechtheid aan de wereld nooit zou ophouden. De redenen die hij gaf, waren de grote achting die hij bleef hebben voor de mening van wereldse mensen, de koppigheid van zijn hardleerse hart, dat er niet toe kon worden gebracht de objecten van zijn trots te veranderen, en dat hij weigerde zich te schamen voor wat hem van jongs af was geleerd om blij mee te zijn en ten slotte de onmogelijkheid die hij bij zichzelf vond om zich ooit neer te leggen bij minachting en het, met geduld, verdragen uitgelachen en verfoeid te worden, om welke reden of onder welke voorwaarde dan ook. Dit waren de obstakels, zei hij, die hem beletten alle omgang met de beau monde af te breken en zijn manier van leven helemaal te veranderen, waarzonder het, dacht hij, bespottelijk was te spreken van het afstand doen van de wereld en van het vaarwel zeggen tegen alle pracht en ijdelheid daarvan. De rol van Fulvia, die de derde persoon is, is zo onaanzienlijk, ze verschijnt alleen maar even in de eerste dialoog, dat het misplaatst zou zijn de lezer lastig te vallen met haar karakter. Ik had het idee enige dingen te zeggen over schilderen en opera's die door haar te introduceren, naar ik dacht, natuurlijker en met minder moeite ingebracht zouden kunnen worden dan zonder haar mogelijk was geweest. De dames zullen, hoop ik, in het weinige dat zij zegt geen reden vinden te vermoeden dat zij deugd of verstand mist.

Wat de Fabel betreft, of wat wordt verondersteld de aanleiding te zijn geweest voor de eerste dialoog tussen Horatio en Cleomenes, gaat het hierom. Horatio, die een bijzonder groot genoegen had gevonden in de verfijnde manier van schrijven van Lord Shaftesbury,¹⁸ zijn voortreffelijke scherts en het laten overlopen van deugd in goede manieren, was een vurige voorstander van het sociale systeem¹⁹ en vroeg zich af hoe Cleomenes een verdediger kon zijn van een dergelijk boek als De fabel van de bijen dat, zoals hij uit verscheidene kringen had gehoord, bijzonder verachtelijk moest zijn. Cleomenes, die van Horatio hield en een grote vriendschap voor hem koesterde, wilde hem uit de droom helpen, maar de ander, die satire haatte, was vooringenomen en doordat hem bovendien was verteld dat krijgshaftige moed en de eer zelf belachelijk werden gemaakt in dat boek, was hij bijzonder geërgerd over de auteur en zijn hele stelsel. Hij had Cleomenes twee of drie keer met anderen horen praten over dit thema, maar zelf wilde hij nooit het debat aangaan. En toen hij vond dat zijn vriend vaak druk op hem uitoefende om er deel aan te nemen, begon hij hem afstandelijk te bekijken en tenslotte alle gelegenheden te vermijden om met hem alleen te zijn. Totdat Cleomenes hem erbij betrok door gebruik te maken van de list die de lezer nog zal lezen, toen Horatio op een dag wegging na een kort beleefdheidsbezoek. Het zou me niet verbazen te ervaren dat mensen die openhartig zijn en ook een gezond verstand hebben, aanmerkingen hebben op de manier die ik heb gekozen om deze gedachten van mij aan de wereld bekend te maken. Er zit zeker iets in waarvan ik beken, dat ik niet weet hoe ik dit tot mijn eigen tevredenheid kan rechtvaardigen. Dat een dergelijke man als Cleomenes, in contact gekomen met een boek dat voor zijn eigen gevoel aangenaam is, zou wensen de auteur ervan te leren kennen, houdt niets in dat onwaarschijnlijk of ongepast is. Maar dan zal worden tegengeworpen dat wie de gesprekspartners ook zijn, ik het zelf was die de dialogen schreef en dat het strijdig is

met elk fatsoen dat iemand met betrekking tot zijn eigen werk alles zou prijzen wat zijn vriend, misschien, wel zou kunnen worden toegestaan te zeggen. Dit is waar en het beste antwoord dat erop kan worden gegeven, is, denk ik, dat zo'n onpartijdige man en zo'n liefhebber van waarheid zoals de weergegeven Cleomenes is, even voorzichtig zou zijn om over de verdienste van zijn vriend te spreken als hij dat zou doen over die van hemzelf. Ook zou kunnen worden aangevoerd dat wanneer iemand verklaart dat hijzelf een vriend is van de auteur en hij precies hetzelfde gevoelen erop nahoudt als de ander, dit natuurlijk elke lezer op zijn hoede moet brengen en hem jegens zo'n man even achterdochtig en wantrouwig moet maken als hij dit tegenover de auteur zelf zou zijn. Maar hoe goed die verontschuldigungen ook zijn die voor deze manier van schrijven zouden kunnen worden gemaakt, ik zou me er nooit aan hebben gewaagd als het me niet was bevallen bij de beroemde Gassendus [Galilei],²⁰ die met behulp van verscheidene dialogen en een vriend die er het voornaamste personage in is, niet alleen zijn systeem heeft verklaard en verduidelijkt, maar ook zijn tegenstanders heeft weerlegd. Hem heb ik gevolgd en ik hoop dat de lezer zal vinden dat welke gelegenheid ik ook door dit middel heb gehad om indirect gunstig over mijzelf te spreken, ik niet de bedoeling had er dit of een ander kwalijk gebruik van te maken.

Daar verondersteld wordt dat Cleomenes mijn vriend is en mijn gevoelen uitspreekt, is het heel terecht dat alles wat hij naar voren brengt, gezien en beschouwd moet worden als van mijzelf, maar geen mens bij zijn verstand zou denken dat ik even verantwoordelijk behoor te zijn voor alles wat Horatio, die zijn antagonist is, zegt. Als hij ooit iets ten beste geeft dat zweemt naar libertinisme of naar wat anderszins verwerpelijk is, waarvoor Cleomenes hem niet op de beste of meest serieuze manier berispt of waarop hij niet het meest bevredigende en overtuigende antwoord geeft dat mogelijk is, dan is het mijn schuld, anders niet. Op grond van het lot dat het eerste deel beschoren was, verwacht ik echter te ervaren dat ook hiervan binnen korte tijd verscheidene dingen op die manier worden bewerkt en geciteerd, los van alles, zonder de antwoorden erbij die erop gegeven zijn, en zo aan de wereld worden getoond, als mijn woorden en mijn mening. De kans om dit te doen zal groter zijn bij dit boek dan bij het vorige en zou ik altijd met fair play te maken hebben en nooit anders worden aangevallen dan door zulke tegenstanders die hun aanhalingen van mij zonder listigheid geven en mij met een gewone eerlijkheid bejegenen, dan zou dit er flink toe bijdragen om mij te weerleggen en zou ik zelf beginnen argwaan te krijgen over de waarheid van verscheidene dingen die ik naar voren heb gebracht en waaraan ik niets kan doen dat ik die tot nu toe geloof.

Een op deze manier gemaakte streep ----- die de lezer soms in de volgende dialogen tegenkomt, is een teken van onderbreking, wanneer de persoon die spreekt niet mag doorgaan met wat hij aan het zeggen was, of anders een pauze, gedurende welke verondersteld wordt dat iets wordt gezegd of gedaan dat geen verband houdt met het gesprek.

Aangezien ik in dit boekdeel het thema niet heb gewijzigd waarover een eerder deel, bekend onder de naam van De fabel van de bijen, is geschreven en in dit boekdeel dezelfde onbevooroordeelde methode van zoeken naar waarheid en het onderzoeken van de aard van de mens en de samenleving is voortgezet die daarin is gebruikt, vond ik het onnodig naar een andere titel om te zien. Omdat ik zelf een groot liefhebber ben van eenvoud en mijn vindingrijkheid niet geweldig vruchtbaar is, zal de lezer, hoop ik, dit saaie, stijlloze aspect en de ongebruikelijke leegte van de titelpagina vergeven.²¹

Hier zou ik een einde aan mijn voorwoord hebben gemaakt, waarvan ik best weet dat het al te lang is. Maar omdat de wereld erg grof bedrogen is door een onjuist bericht dat enkele maanden geleden heel plechtig verscheen en dat in de meeste kranten gedurende een aanzienlijke tijd nijver werd verspreid, zou het, denk ik, een onvergeeflijk verzuim van mij zijn ten opzichte van het publiek als ik op het moment dat ik me feitelijk tot het publiek richt, dit zou laten blijven in de dwaling waarin het werd gebracht en er geen andere persoon bestaat van wie zij zo terecht mogen verwachten om uit de droom te worden geholpen. In de London Evening-Post van zaterdag 9 maart 1728 stond het volgende stukje in klein cursief afgedrukt, aan het eind van het lokale nieuws.

Op vrijdagavond de eerste dezer verscheen bij het vreugdevuur voor de St. Jacobspoort²² een goedgeklede heer die zichzelf bekend maakte als de auteur van een boek getiteld *De fabel van de bijen* en die verklaarde dat het hem speet dat hij dit geschreven had. En terwijl hij zijn vroegere belofte²³ in herinnering bracht, sprak hij deze woorden uit: *Ik vertrouw mijn boek aan de vlammen toe en hij wierp het er dienovereenkomstig in.*²⁴

De maandag daarop werd hetzelfde stuk nieuws herhaald in de Daily Journal en daarna gedurende een aanzienlijke tijd, zoals ik al zei, in de meeste kranten. Maar sinds de genoemde zaterdag, toen het de enige keer was dat het alleen werd afgedrukt, verscheen het altijd met een kleine aanvulling erin en gevoegd (met een N.B. ervoor) bij de volgende advertentie.

APETH-ΛΟΓΙΑ.²⁵

Of een onderzoek naar het origineel van de zedelijke deugd, waarin de onjuiste ideeën van *Machiavelli, Hobbes, Spinoza en Bayle*, zoals zij door de auteur van *De fabel van de bijen* zijn vergaard en verteerd, worden onderzocht en weerlegd, en de eeuwige en onveranderbare natuurwet en verplichting van de zedelijke deugd wordt uiteengezet en bewezen, en waaraan een voorafgaande inleiding, in een brief aan die auteur, is toegevoegd. Door *Alexander Innes*, dr theol. assistent-dominee van St. *Margaret*-kerk, *Westminster*.

De kleine toevoeging die, zoals ik zei, in dat opmerkelijke stukje nieuws werd geplaatst nadat dit nu aan deze advertentie was toegevoegd, bestond uit deze vijf woorden 'toen hij het bovenstaande boek had gelezen', die werden ingelast na 'speet dat hij dit geschreven had'. Doordat dit verhaal vaak in de kranten werd herhaald en nooit publiekelijk tegengesproken, lijkt het erop dat veel mensen voldoende lichtgelovig zijn om het te geloven, ondanks de onwaarschijnlijkheid ervan. Maar wie ook maar een beetje oplettend waren geweest, hadden het geheel betwijfeld zodra zij de toevoeging hadden gezien die erin was aangebracht toen het de tweede keer werd gepubliceerd. Want om te veronderstellen dat het begrijpelijk is, kan, aangezien het volgt op de advertentie, niet worden beweerd dat de heer die berouw had, precies die woorden heeft uitgesproken. Hij moet het boek genoemd hebben. En als hij had gezegd dat zijn spijt werd veroorzaakt door het lezen van de APETH-ΛΟΓΙΑ of het nieuwe boek van de eerwaarde dr. Innes, hoe kon het dan dat zo'n opmerkelijk deel van zijn bekentenis was

weggelaten in de eerste publicatie, waarin de woorden en handelingen van de goedgeklede heer met zoveel zorg en precisie lijken te zijn neergeschreven? Bovendien kent iedereen de grote ijver en algemene intelligentie van onze verslaggevers. Als een dergelijke klucht echt was opgevoerd en een man was ingehuurd om de genoemde woorden uit te spreken en een boek in het vuur was gegooid, waarover ik me vaak heb verbaasd dat het niet al gebeurd is, is het dan überhaupt geloofwaardig dat op iets zo opmerkelijks, zo openlijk uitgevoerd en voor zoveel getuigen, op de eerste dag van maart, geen aandacht zou zijn besteed in een van de kranten van vóór de negende en daarna nooit zou zijn herhaald of ooit genoemd behalve als een aanhangsel van de advertentie om het boek van dr. Innes aan te bevelen?

Over dit verhaal is nochtans veel gesproken en het veroorzaakte veel vrolijkheid bij mijn kennissen, van wie verscheidenen er meer dan eens ernstig bij me op hebben aangedrongen de onwaarheid ervan te publiceren, maar waaraan ik nooit gevolg wilde geven uit vrees te worden uitgelachen, zoals enkele jaren geleden de arme dr. Patridge²⁶ overkwam door serieus te beweren dat hij niet dood was. Maar al deze tijd tastten we in het duister en niemand kon zeggen hoe dit bericht in de wereld was gekomen of wat er een aanknopingspunt voor had kunnen zijn, toen op een avond een vriend van mij die het boek van dr. Innes, dat ik tot dan toe nooit had gezien, had geleend, me er de volgende regels in liet zien.

Maar à propos, Sir, als ik het wel heb, herinnert de vernuftige Mr. Law²⁷ u in zijn *Opmerkingen* over uw *Fabel van de bijen* aan een belofte die u had gegeven, waarmee u uzelf verplichtte dat boek te verbranden, op enige plaats en tijdstip die uw tegenstander zou aanwijzen, als er iets in zou worden gevonden dat tendeert naar immoraliteit of zedenverderf.²⁸ Ik heb een groot respect voor die heer, hoewel ik hem niet persoonlijk ken, maar ik kan alleen maar zijn excessieve lichtgelovigheid en goede karakter afkeuren om te geloven dat een man van uw principes een slaaf van zijn woord zou zijn. Wat mijzelf betreft, denk ik u te goed te kennen om zo gemakkelijk bedrogen te worden, of anders, als u uiteindelijk echt zou volharden in uw besluit en het aan de vlammen zou toevertrouwen, wijs ik één *maart* voor het St. Jacobspoort aan, om die reden, dat het de verjaardag is van de beste en meest glorieuze koningin ter wereld²⁹ en het verbranden van uw boek de minste boetedoening is die u kunt maken wegens de poging om de onderdanen van zijne majesteit te corrumperen en te bederven wat hun principes betreft. Welnu, Sir, als u hiermee instemt, hoop ik, dat u niet zodanig verstoken bent van vrienden dat u niet een of andere buurman of zo kunt vinden die u de helpende hand zal bieden en tegelijkertijd bij wijze van supplement de auteur zelf erin zal gooien. Deze handeling zal, naar mijn mening, de plechtigheid van de dag compleet maken.³⁰ Ik ben niet uw geduldige, maar

Uw meest nederige dienaar.

Op deze manier eindigt wat doctor Innes in de APETH-ΛΟΓΙΑ een voorafgaande inleiding in een brief aan de auteur van De fabel van de bijen belijft te noemen. Het is getekend A.I. en gedateerd Tot-hill-fields, Westminster, 20 jan. 1728.

Nu is ons hele wonder de wereld uit. De oordeelkundige lezer zal me ongetwijfeld toegeven dat ik, toen ik zover gelezen had, meer dan voldoende dispensatie had om

geen letter verder te gaan. Daarom kan ik niets over het boek zeggen. En wat de eerwaarde auteur ervan betreft, die schijnt te denken dat hij zo goed op de hoogte is van mijn principes, heb ik niet de eer hem of zijn zedelijke beginselen anders te kennen dan op grond van wat ik hier heb aangehaald. Ex pede Herculem.³¹
Londen, 20 oktober 1728.

Noten.

- 1) Namelijk de tweede editie van de *Fabel van de Bijen, Particuliere ondeugden, publieke weldaden* (1723), en daarvan met name *Een essay over menslievendheid en armenscholen* en *Op zoek naar de aard van de samenleving*, in *De wereld gaat aan deugd ten onder*, Rotterdam 2006, p. 55 resp. 117.
- 2) *A Vindication of the book* verscheen in 1723 als afzonderlijk verweerschrift en werd opgenomen in de derde en definitieve editie van *The fable of the bees* van 1724.
- 3) Zie de vorige voetnoot.
- 4) Deze verdediging is niet afzonderlijk verschenen. Zij zal de basis hebben gevormd van het onderhavige boek en van het vervolg hierop, *The Origin of Honour* (1732) en de *Letter to Dion* (1732).
- 5) In Een Rechtvaardiging: De *Fabel van de Bijen* was bedoeld voor het vermaak van mensen met kennis en opleiding, wanneer zij een vrij uur hebben waarvan ze niet weten hoe dit beter te besteden. Het is een boek van strenge en opgetogen moraliteit, dat een strikte test van de deugd bevat, een onfeilbare toetssteen om het echte van het nagemaakte te onderscheiden, en laat vele handelingen zien die onvolmaakt zijn maar die de wereld als goed worden aangesmeerd. Het beschrijft de aard en symptomen van de menselijke hartstochten, ontdekt hun kracht en dekmantels en traceert eigenliefde in haar donkerste uithoeken, uitgaand boven elk ander systeem van ethiek, zou ik er veilig aan kunnen toevoegen. Het geheel is een rapsodie vrij van orde of methode, maar geen deel ervan heeft iets in zich dat zuur of pedant is.'
- 6) drukletters
- 7) John Gay (1685-1732): *The Beggar's Opera* (Opera van de bedelaar) (1728), de basis van o.m. de musical *Die Dreigroschen Oper* van Bertolt Brecht en Kurt Weill (1928).
- 8) Zoals William Law, in *Remarks upon a late book, entituled the Fable of the Bees* (1724), p. 88-9 en George Bluet in zijn *Enquiry* (1725), p. 106.
- 9) Marcus Porcius Cato Uticensis minor (95-46 vC.) 'En lezen we ooit dat toen deze grote man te voet door de verzengende woestijn van Libië marcheerde en uitgedroogd van de dorst weigerde het water aan te raken dat hem was gebracht voordat al zijn soldaten hadden gedronken, deze heroïsche onthouding zijn gezag verzwakte of hem in de achting van zijn leger deed afnemen?' *The fable of the bees, private vices, publick benefits*, Remark (O).
- 10) Vgl. 'Vette dinsdag' (mardi gras). Een oud gebruik was het haangoeien of hanenslaan. Op de Vastenavond werd haan gegeten.
- 11) Vgl. voor een vergelijkbare stellingname en verdediging van de dialoogvorm: Shaftesbury, *Characteristics*, ii. 7 en 1.132.
- 12) Waarschijnlijk doelt Mandeville op Plato *Theaetetus* 143 B, C, door Cicero herhaald in *De Amicitia* 3.
- 13) Lucianus van Samosata, 2e eeuw na C.
- 14) Grieks) liefhebber van de waarheid.

15) Aan de romantische held van John Dryden (1631-1700) in *Almanzor and Almahide, or the Conquest of Granada by the Spaniards* (1670) wordt door Mandeville in ongunstige zin ook gerefereerd in *The Virgin Unmasked*, p. 132.

16) Indien niet kuis, wees dan ten minste voorzichtig.

17) John Dryden (1631-1700) in *Absolom and Achtophel* (1681), 'This set the heathen priesthood in a flame; For priests of all religions are the same: Of whatsoever descent their godhead be, Stock, stone, or other homely pedigree'. Vgl. ook Matthew Henry, *Commentary on the whole bible*, Second Kings, hfst. xviii (1708): 'The God of Israel was not a local deity, but the God of the whole earth, the only living and true God, the ancient of days, and had often proved himself to be above all gods; yet he makes no more of him than of the upstart fictitious gods of Hamath and Arpad, unfairly arguing that the gods (as some now say the priests) of all religions are the same, and himself above them all.'

18) Anthony Ashley Cooper, de derde graaf van Shaftesbury, leefde van 1671 tot 1713. In 1711 verscheen zijn *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times, waarvan de herziene versie uitkwam in 1714*. Mandeville zet in het onderhavige boek zijn visie, het zgn stelsel van deformatie (de mens is van nature niet sociaal maar sociabel), fundamenteel af tegen de zienswijze van Shaftesbury, die als het sociale systeem (de mens is van nature sociaal en goed) wordt aangeduid.

19) Het affectieve, sociale systeem van Shaftesbury versus het stelsel van deformatie, het sociabele systeem, van Mandeville.

20) Mandeville schrijft *Gassendus* maar bedoelt: Galileo Galilei, t.w. *Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo* (1632).

21) Weggelaten is echter de ondertitel 'private vices, publick benefits'. Voor het vervolg op dit onderhavige deel heeft Mandeville wel een afzonderlijke titel bedacht: *An enquiry into the origin of honour and the usefulness of Christianity in war* (1732). De Duitse vertaling (1761) van The Fable II heet: *Anti- Shaft(e)sbury oder die entlarvte Eitelkeit der Selbstliebe und Ruhmsucht*.

22) St James's Gate; ter gelegenheid van de verjaardag van koningin Caroline.

23) Mandeville in de slotpassage van *The vindication of the book*: ' Maar ik laat alles wat ik in mijn rechtvaardiging heb gezegd buiten beschouwing. Mocht in het hele boek geheten *De Fabel van de Bijen*, dat door de Grand-Jury van *Middlesex* aan de rechters van 's konings rechtbank is voorgelegd, de geringste tittel van blasfemie of ontheiliging worden gevonden, of iets dat neigt naar immoraliteit of corruptie van de manieren, dan verlang ik dat dit wordt gepubliceerd. En als dit wordt gedaan zonder beschimping, persoonlijke aantijgingen of het gepeupel tegen me op te zetten, dingen die ik nooit van plan ben te beantwoorden, dan zal ik niet alleen mijn bewering openlijk herroepen, maar eveneens het beledigde publiek op de meest plechtige manier om vergiffenis vragen en (als de beul voor deze taak te goed zou mogen worden bevonden) zelf het boek verbranden, op elke redelijke tijd en plaats die mijn tegenstanders met genoeg zullen bepalen.'

24) Jonathan Swift bevestigt dat dit verhaal ongegrond was. (Prose Works, Temple Scott, deel IV, p. 283.

25) (Grieks: Arete (deugd)logia (logion: spreuk, gezegde, woord, mn. Van God en Christus); niet de dominee en zwendelaar Alexander Innes (ca. 1675- 1742?) maar professor Archibald Campbell (1691-1756) is de schrijver van *Αρετη-λογία, or, an*

Enquiry into the original of moral virtue; wherein the false notions of Machiavel, Hobbes, Spinoza, and Mr. Bayle, as they are collected and digested by the author of the Fable of the Bees, are examin'd and confuted; and the eternal and unalterable nature and obligation of moral virtue is stated and vindicated. Alleen de voorafgaande brief 'To which is prefix'd, a prefatory introduction, in a letter to that author' is van Alexander Innes, die het manuscript van Campbell kreeg om dit bij een uitgever onder te brengen, wat gebeurde, maar Innes deed dit onder zijn eigen naam. Campbell ontdekte dit in 1730 en volstond met een advertentie om de toe-eigening te rectificeren.

26) Jonathan Swift, *An Elegy on Mr. Patrige, the Almanack-maker, who Died on the 29th of this Instant March, 1708.* De man heette John Partridge (1644-1713 of 1714), arts en astroloog, auteur van *Merlinus redivivus, being an almanack for the year of our redemption, 1684, and from the world's creation, according to the best of history, 5633 being bissextile, or leap-year, in which is contained matters and things suitable for such a subject, being astrologically and astronomically handled : calculated for the meridian of London (1684, ...* Swift spelde de naam incorrect en dat deed Mandeville ook bewust. Het gevolg van Swifts gedicht was dat Partridge tevergeefs protesteerde dat hij nog in leven was: de mensen dachten dat hij een bedrieger was of deden alsof zij dit meenden, bij wijze van grap.

27) William Law (1686-1761), *Remarks upon a late book, entitled The fable of the bees.* (1724) Hij besluit hierin de paragraaf over Mandeville als volgt: 'You say, if any one can shew the least tittle of blasphemy...in your book, or any thing tending to immorality...you will burn it yourself, at any time or place your adversary shall appoint. I appoint the frist time and the most publick place...' (p.98)

28) Mandeville besluit zijn Rechtvaardiging (1723) als volgt: 'Mocht in het hele boek geheten *De fabel van de bijen*, dat door de Grand-Jury van *Middlesex* aan de rechters van 's konings rechtbank is voorgelegd, de geringste tittel van blasfemie of ontheiliging worden gevonden, of iets dat neigt naar immoraliteit of corruptie van de manieren, dan verlang ik dat dit wordt gepubliceerd. En als dit wordt gedaan zonder beschimping, persoonlijke aantijgingen of het gepeupel tegen me op te zetten, dingen die ik nooit van plan ben te beantwoorden, dan zal ik niet alleen mijn bewering openlijk herroepen, maar eveneens het beledigde publiek op de meest plechtige manier om vergiffenis vragen en (als de beul voor deze taak te goed zou mogen worden bevonden) zelf het boek verbranden, op elke redelijke tijd en plaats die mijn tegenstanders met genoeg zullen bepalen.'

29) Verjaardag van koningin Caroline, echtgenote van George II.

30) In zijn index zegt Mandeville bij *Voorstel* (een) van een eerwaarde geestelijke voor een menselijk offer, om de plechtigheid van een verjaardag te completeren

31) Aan de voet herkennen we Hercules: door een deel kan het geheel beoordeeld worden.